

PISMO TOMAŽU PAVŠIČU

Dragi Tomaž,

prijatelj Jože Felc bo lahko zameril. Na njegovo povabilo, da sodelujem v zborniku ob dvajsetletnici ukinitve tudi meni dragih »Kapelj«, odgovarjam s tem osebnim pismom, ki sem ga pa namenil javnosti. Naslovnik si Ti, Tomaž Pavšič, ustanovitelj in urednik »Kapelj«, verjetno najbolj poznani primorski oporečnik šestdesetih in sedemdesetih let. Danes je čas oporečništva mimo, vključen je v Tvoj življenjepiš, sestavlja pa tudi tisto legitimiteto, ki poleg drugega opravičuje Tvojo izvolitev za slovenskega državnega poslanca. Teh jubilejnih dvajset let vznemirja, zato razmišljam o mejnikih, o spremembah v družbi, o ljudeh, ki so si želeli sprememb ter o njih razmerjih do dogajanja sedanjega časa.

Globoko v spominu hranim tiste Tvoje prav znamenite in značilne besede, s katerimi si se v »Primorskem dnevniku« (1981) spomnil petnajste obletnice pričetka izhajanja »Kapelj«: »Bilo je lepo, prelepo, da bi večno trajalo«. Te besede bi lahko zapisal tudi romantični revolucionar prve polovice 19. stoletja kjerkoli v Evropi, prežet s srdom zoper ostarele tiranije in z neomajno vero v liberalno družbo in v uresničitev narodne ideje. S to oceno si tudi pokazal na nekatere zgodovinske vzporednice, vendar ne zato, ker bi bile »Kaplje« nekaj zakasneli pojav. Opozoril si na tisti skrivnostni mik oporečništva, v katerem se kljub različnosti združujejo ljudje, da dosežejo skupne cilje. Iz časa, ki pri Tebi obsega več kot tri desetletja, je gotovo veliko prigod, srečanj, nastopov, objav in vsega drugega, kar doživi lahko človek, rodoljub in svobodoljub. Tako sem te zaznal in spoznal pred leti. Vedno sem te imel za odsev značilnih primorskih razmer našega stoletja, za pripadnika generacij, ki je sicer spoznala raznarodovalnost italijanske šole, v sebi pa je zmogla ohraniti vso tisto rodoljubnost in liberalnost prepородnih in narodnoobrambnih let na Primorskem pred prvo svetovno vojno. Bil si in si še vedno predstavnik generacije, ki je že zavestno dojela črni totalitarizem in se prav tako zavestno opredeljevala za narodnoosvobodilno misel medvojnih in povojnih let. V teh razsežnostih sem razumel tvoje kritike in polemike, ki si jih namenjal javnosti v veliki meri prav v »Kapljah«. Iz tvojega pisanja, iz tistega, kar si lahko javnosti v svojih vzornih govorih sporočal, je vela polna privrženost primorskim narodnoosvobodilnim dejanjem ob hkratni kritiki vsega, kar je prinašal enosmerni povojni čas. Brskal sem po »Kapljah« in našel veliko Tvojih misli in trditev o viharjih letih in odločitvah primorstva, o razmerjih, ki si jih gradil do preteklosti in časa, v katerem si kasneje živel. Tako si nekoč zapisal, da si bil »premlad, da bi bil prišel med prvoborce« (Kaplje 1969, št. 14, str. 29), a si na drugi strani ugotavljal, »da vladajoča sila ali avantgarda, kakor se imenuje, ni dovolj ali sploh nič upoštevala zapletenosti človeške narave in je skušala zlepa ali zgrda človeško različnost (nazorsko predvsem) zbrisati v korist daljnega cilja« (Kaplje 1970, št. 20-21, str. 117). Očitno si s ponosom zapisal, da si stal med borci Vojkove brigade, ko je primorske partizane na Okroglici leta 1953 pregledoval takratni jugoslovanski državni poglavar. Tvoj odnos do preteklosti in sedanjosti je seveda zrasel v samoopredelitev »politično nisem ne na skrajni levi ne na skrajni desni« (Kaplje, prav tam). Vse to naju je zblíževalo v tistih že davnih »lepih« oporečniških časih.

Danes, dragi Tomaž, si državni poslanec; na slovenskih volitvah leta 1990 ni nihče od izvoljenih tako visoko porazil svojega tekmeca. Danes se bolj poredko srečujeva, ne oglašáš se - kar obžalujem - tudi tako pogosto v slovenskem tisku. Tvojo misel pravzaprav zaznavam skozi Tvoje - sicer ne zelo pogoste - poslanske nastope, televizijska kamera pa mi omogoča, da sklepam o tvojih novih nazorskih zavezništvih. Neredko se vprašujem, v zadregi, je morda še to tisti Tomaž, ki pooseblja našo primorskost in vsa njena razmerja do totalitarizmov črne, bele in rdeče barve?

Zadrtnost, kratkoročno nabiranje javnih uspehov, neciviliziranost in neintelektualizem niso bile Tvoje značilnosti. Pripadal si vendar nekemu krogu, ki je rasel iz čistega semena rodoljublja in ki je znal dobro ločevati zato, da je dobro učil.

Povej, Tomaž, bi še vedno podpisal tisti svoj članek o narodnem heroju Vojku iz leta 1972, bi še vedno poudarjal, da se z javnostjo pogovarjaš »kot socialist - nekomunist« in bi še vedno našel dovolj miselne tolerantnosti tudi v pogovoru z drugače mislečim?

Vračam se zopet k Tvojim besedam o lepih časih oporečništva; ni ga več, ker je bil prelep, da bi večno trajal. Užival si potemtakem v boju, v nenehnem trdem soočanju z realnostjo. Danes so drugačni časi, marsikaj so spremenili, podri ali na novo zgradili. Nastala so tudi nova zavezništva in prekinile so se stare vezi. V spomin na nekdanje dni si torej želim, da bi bile zrahljane vezi le posledica kratkotrajne omame in da bi nam tisto »prelepo, da bi večno trajalo« ne postalo nadloga.

S tem pismom se spominjam »Kapelj«, spominjam se primorskih revijalnih srečanj na prelomu šestdesetih in sedemdesetih let, spominjam se vsega tistega, kar je tkalo prijateljske vezi. Nikakor ne želim biti neizmeren »laudator temporis acti«, želim le zmernosti, preudarnosti, modrosti in sodelovanja, ker sem nemiren zaradi bodočnosti.

Branko Marušič

Solkan, 18. avgusta 1992

